

Aiguafreda, les colònies escolars i Agnès Armengol de Badia

CAROLA DURAN TORT

Aiguafreda, the school camps and Agnès Armengol de Badia

El treball presenta uns fets que eren desconeguts tant per part del poble d'Aiguafreda com dels seus historiadors. Es tracta de les colònies que l'Ajuntament de Barcelona va organitzar per millorar la salut d'un grapat de nenes assistents a les escoles municipals barcelonines. Les estades van tenir lloc al poble els anys 1907/1909 amb la col·laboració indispensable d'Agnès Armengol de Badia i de personatges importants de la localitat.

Paraules clau: Aiguafreda, colònies escolars, Agnès Armengol.

The work presents some facts that were unknown both to the people of Aiguafreda and its historians. It is about the camps that the Barcelona City Council organized to improve the health of a handful of girls attending Barcelona's municipal schools. The stays took place in this village in the years 1907/1909 with the indispensable collaboration of Agnès Armengol de Badia and some relevant figures of the town.

Keywords: Aiguafreda, school camps, Agnès Armengol.

Colònies escolars, Aiguafreda. (Foto F. Capdevila, 1907). Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

La trobada fortuïta de la fotografia que apareix a l'article, amb el peu «Colònies a Aiguafreda, 1907», va desvetllar la meua curiositat investigadora ja que la imatge, plena de contrastos entre les nenes uniformades i ben vestides i els nens del poble amb roba aprofitada, presentava una visió de l'indret que era totalment desconeguda pels aiguafredencs, però també pels que hem furgat una mica en la petita història del lloc. Aquest treball és el resultat de la meua investigació.

Caldrà fer una mica d'història barcelonina per aclarir la incògnita. L'any 1905 hi va haver eleccions municipals a Catalunya i, per primera vegada, els regionalistes podien aspirar a aconseguir alguns escons municipals en condicions semblants als republicans i deixar marginats els candidats proposats pels cacics dels dos partits alternants en la política espanyola i catalana: els conservadors i els liberals. La candidatures regionalistes estaven formades per persones capacitades intel·lectualment i reconegudes en els seus àmbits professionals. Així, a l'ajuntament barceloní els republicans van aconseguir vint-i-nou escons i els regionalistes dinou.

Entre els dos grups es va establir un pacte tàcit, no exempt de problemes i discussions, per sacsejar la política barcelonina i convertir la ciutat comtal en una capital de referència en l'àmbit europeu, sota la presidència de l'alcalde Domènec Sanllehy.

Tot el grup a la porta de l'antic hostal. (Foto F. Capdevila, 1907). Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

COLÒNIES ESCOLARS

Una prova del progressisme del nou ajuntament es fa palesa quan, el 1906, l'ajuntament aprova un pressupost de 15.000 pessetes per iniciar i mantenir unes colònies infantils que hauran de tenir lloc l'estiu de 1906. Es preveu mantenir uns torns d'infants amb un total de cent vint nens i nenes.

La iniciativa del consistori barceloní no significava una total innovació del tema, però sí que era la primera vegada que un ajuntament decidia oficialment instaurar un torn de vacances per a nens i nenes de les escoles municipals. A Catalunya, la primera creació d'unes colònies infantils va anar a càrrec de la Societat Econòmica d'Amics del País que el 1893 ja va impulsar unes estades d'uns divuit dies de durada en indrets saludables per a grups d'infants de classe proletària que assistien a les escoles municipals o les de caràcter benèfic. Aquesta activitat dels Amics del País va durar fins el 1916.

La reedició de les colònies municipals de 1907 dupliquen el nombre d'infants escollits, amb sis grups de nois i sis grups més de noies, compostos per una vintena de membres cada un d'ells, o sigui que en total uns dos-cents cinquanta alumnes van gaudir d'unes vacances. Els pobles destinats a acollir les nenes eren: Sant Cugat, Sant Feliu de Guíxols, Castellterçol, Vilassar de Mar, l'Espluga de Francolí, amb la novetat d'Aiguafreda.

Estació de tren. Sota el dipòsit d'aigua, la Font de la Via (1906). Postal Germans Missé. CAT AHMCE 06.02.

L'expedició aiguafredenca es va desplaçar en tren i per motius horaris va ser la primera a sortir de Barcelona en el tren del matí de la línia de Vic. És il·lustratiu reproduir parcialment la notícia que va publicar el diari *La Veu de Catalunya* en edició de vespre del 5 d'agost i en la del matí del 6 d'agost de 1907.

ARRIBADA DE LA COLÒNIA ESCOLAR A AIGUAFREDA

Avui, 5 d'agost, amb el tren de dos quarts de dotze del matí ha arribat la colònia escolar barcelonina composta per vint-i-tres nenes i dues professores. Les esperava a l'estació l'alcalde, senyor Bassa, el secretari senyor Aregall, donya Agnès Armengol de Badia i bon nombre de veïns del poble. Al saltar del tren, les nenes de la colònia amb ses dignes professores, donya Maria Montserrat Tió i donya Mercè Padró han rebut la benvinguda de tots, especialment dels representants d'Aiguafreda i de donya Agnès Armengol de Badia, delegada de l'Ajuntament de Barcelona per al cuidado de la colònia escolar durant son estatge a Aiguafreda.

Donava bo de veure a les nenes tan ben uniformades amb son saquet de fil suspès a l'espatlla amb cintes vermelles i el nom d'Aiguafreda brodat; un capellet de palla blanca amb el distintiu de la colònia, con cercle-volant al braç i la corda de saltar a la cintura. [...] De moment i a la mateixa estació s'ha obsequiat a la colònia amb orxata i aigua riquíssima de la Font de la Via.

Aquesta primera part de la notícia ja obliga a concretar els personatges que hi són citats. De manera similar a les eleccions municipals celebrades a Barcelona el 1905, la renovació dels membres de l'ajuntament d'Aiguafreda també va significar l'entrada de persones afins al moviment regionalista, tal com recull una nota del diari *La Veu de Catalunya* del 26 de desembre de 1905 on es pot llegir: «Malgrat la coacció dels caciquets d'Aiguafreda i fins dels de Granollers que van escriure als botiguers perquè treballessin en contra [...] varen triomfar elegits regidors els honorables veïns Antolín Nadal Mora, Bonaventura Bassas Aregall i Joan Vila Aregall». Aquests són, doncs, els regidors d'Aiguafreda que van anar a rebre les colònies infantils a l'estació.

AGNÈS ARMENGOL DE BADIA

Tractament a part mereix Agnès Armengol de Badia per la seva importància en el món de les lletres i per la seva actuació social.

Agnès Armengol va néixer a Sabadell l'any 1852, en una família propietària d'una important fàbrica de filatures. El seu pare va voler que la petita disposés de la millor educació possible, fet inusual en una època en què la dona estava destinada a restar tancada a la llar sense cap possibilitat de presència pública. Després d'estudiar a Barcelona, va ser enviada a

Agnès Armengol de Badia (1902). Wikipedia.

Castres, a un dels internats més prestigiosos de França, on va aprendre idiomes i estudis literaris. Els coneixements adquirits van impulsar-la a recollir romanços, cançons i altres mostres de cultura popular catalana que van ser publicades per Francesc Pelagi Briz a *Cançons de la terra*. Al mateix temps va començar a escriure poemes que posteriorment han estat recollits en els volums *Lays*, *Redempció* i *Ramell de semprevives*. Casada amb el senyor Badia, literàriament va complementar el seu nom de soltera amb el cognom marital i totes les seves produccions van signades com a Agnès Armengol de Badia.

Casada, va viure a Castellterçol on el marit hi tenia una fàbrica tèxtil i quan aquest va decidir traslladar-la a Aiguafreda per la facilitat que el transport per ferrocarril proporcionava, l'escriptora també s'hi va instal·lar, segurament cap a finals de 1903.

Agnès Armengol tenia una concepció molt avançada del paper de la dona a la societat i, per aquest motiu, el 1901/2 va engegar una campanya adreçada a les dones catalanes on se'ls demanava la seva participació en el moviment catalanista, que fins aleshores havia estat reservat als homes. Es tractava de fer una petita contribució econòmica per proporcionar un estendard identificador a la Unió Catalanista, òrgan rector dels centres catalanistes escampats pel país.

La crida va aconseguir un èxit total i dones de tota la geografia catalana van contribuir amb el seu donatiu a la confecció d'una gran bandera que va ser lliurada a l'entitat el dia de la Pasqua Granada de 1903 al monestir de Poblet, en un acte on el protagonisme va recaure en les dones.

La senyera de grans dimensions va ser confeccionada amb damasc de seda, teixit especialment amb les franges grogues i vermelles i brodat amb un Sant Jordi, dibuix d'Alexandre de Riquer. El pal que la subjecta és obra dels orfèvres Germans Masriera. Una peça de grans dimensions i d'exquisida factura que en l'actualitat està exposada al Museu de Montserrat.

És, doncs, poc després d'aquest acte que Agnès Armengol passa a residir a Aiguafreda. Els seus contactes amb els dirigents catalanistes, ara que formaven part tant de l'ajuntament barceloní com de l'aiguafredenc devien ser decisius per a l'elecció d'Aiguafreda com a lloc on situar les colònies escolars barcelonines i per aquest motiu devia ser nomenada delegada de l'ajuntament barceloní per supervisar l'estada de les nenes al poble.

Agnès Armengol va abandonar Aiguafreda pocs anys després de l'estada de les colònies per retornar a la seva ciutat nadiua on va morir l'any 1934.

LA COLÒNIA I AIGUAFREDA

Tornem a les nenes de la colònia i a la notícia de *La Veu*. Com que era migdia i feia calor van ser traslladades al poble en cinc vehicles, tartanes i carros, malgrat la poca distància que hi ha entre l'estació i el poble. A la plaça, les va rebre Antolín Nadal que era qui les acolliria en una casa seva, neta i ben condicionada.

No sembla gens agosarat suposar que les nenes i les seves professores es van allotjar en la casa que Nadal tenia a la Plaça cantonada al carrer Major. Un gran edifici que ja havia acollit viatgers perquè durant molts anys va ser l'Hostal de la Plaça o del Baró. L'edifici de planta i dos pisos encara devia mantenir l'estructura adient per albergar la colònia ja que, per les notícies posteriors, es dedueix que també va ser l'estada en els dos estius següents.

Aquell edifici feia gairebé cent anys que havia acollit Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà que en el seu *Calaix de Sastre* explica que, fugint dels francesos que s'havien instal·lat a Barcelona, anava a buscar recer a casa la seva filla a Vic i després de passar amb fatigues el Congost, el 18 de setembre de 1808, fa parada a l'hostal d'Aiguafreda «al costat de l'església» on tant les mules com els passatgers es van refer amb pa i vi, per tornar a emprendre el camí cap a la capital d'Osona.

Plaça Major. L'edifici de l'esquerra era l'antic Hostal del Baró (1914). Postal J. Obradors. Col·lecció de l'autora.

Per donar la benvinguda a les nenes, ara que s'acostava l'hora de dinar, la mestressa de la Fonda Vila, Dolors Suquet, els tenia preparat un bon àpat en dues llargues taules. A destacar que la Fonda Vila, ara amb el nom de l'Hostal L'Esquella, continua oberta i és considerada una de les fondes amb més llarga vida del nostre país. Aquest àpat de benvinguda va acabar, com no podia ser altrament, amb visques a Aiguafreda, a Barcelona i a Catalunya.

L'estada de la colònia escolar va durar aproximadament un mes i quan van retornar a Barcelona la millora en la salut i en el pes de les nenes era evident.

La Veu de Catalunya en l'edició del 4 de setembre comenta el retorn de les nenes a casa seva amb aquestes paraules: «Les nenes d'aquesta colònia [Aiguafreda] tornen notablement millorades de salut i entusiasmes de les atencions que tota la població els ha prodigat carinyosament. Totes han augmentat de pes i aquest augment oscil·la entre un i tres quilos. Estan agraïdíssimes als maternals cuidados de les professores de la colònia, donya Mercè Padrós i donya Montserrat Tió, així com beneeixen la tendra sol·licitud de donya Agnès Armengol de Badia, que tant s'ha interessat pel benestar de les nenes».

Però no és només *La Veu de Catalunya* que es fa ressò de les colònies. En *Patufet*, aquella mítica revista infantil que va introduir la llengua catalana a moltes llars, en el número 191, de 31 d'agost de 1907, publica una carta al director, signada per Filomena Chafer i datada a Aiguafreda el 25 d'agost, on la signant expressa la seva alegria per la recepció puntual de la revista infantil, que serveix d'entreteniment a les nenes mitjançant els contes i les narracions que hi surten publicats. També esmenta la bona acollida del poble, sense oblidar els obsequis de la nombrosa colònia estiuejant que ja en aquells anys hi passava la temporada calorosa. En un número posterior (14 de setembre de 1907), la mateixa revista anuncia el feliç retorn de les nenes i publica una fotografia del grup (p. 601), que per la seva mala qualitat és impossible reproduir.

Encara que no hi ha constància escrita que l'any següent (1908) la colònia de nenes dels col·legis municipals es repetís a Aiguafreda, per via indirecta es confirma la nova estada del grup amb la notícia d'una subvenció de 360 pessetes per part de l'Ajuntament de Barcelona a l'Associació Benèfica Escolar per l'organització d'una colònia escolar a Aiguafreda. (*La Veu de Catalunya*, 19 d'octubre de 1908).

L'any 1909 devia ser l'últim dels estius que la colònia de les escoles municipals sojornés a Aiguafreda perquè a partir d'aquesta data apareixen crítiques a la ciutat comtal on es posa en qüestió l'actuació de l'ajuntament barceloní perquè la tria de les menors no sempre es regia per les recomanacions de mestres i metges, sinó que imperava un cert favoritisme en l'elecció. I aquestes sospites van fer canviar el sistema de colònies que es va convertir en estades diürnes de les col·legiales a l'aire lliure, però amb retorn a casa seva cada nit.

Es pot afirmar que les colònies a Aiguafreda van tenir-hi lloc aquell estiu perquè a l'exemplar de *La Veu de Catalunya* del 14 de setembre de 1909, hi surt publicada una corresponsalia sota el títol «Del Congost» i datada al poble el dia 12 que explica la sortida de les nenes de la colònia escolar de retorn a Barcelona.

Al diari, s'hi pot llegir que les vint-i-quatre nenes i les professores, Dolors Bayona i Dolors Martí, que constituïen el grup van fer la tornada en el tren de les vuit del matí i, com que queia una plugeta fina que calava a fons, van ser acompanyades fins a l'estació per les tartanes que dos aiguafredencs, en Josep Salgot i en Jaume Cortada, van posar a la seva disposició. De manera similar a la crònica del retorn de 1907, també s'hi esmenta la millora de l'aspecte extern i l'augment de pes, entre dos i tres quilos, que han experimentat les nenes.

Tartana de can Salgot (1947). Fons F. Flos i Gibernau, Arxiu AFCEC.

Com que la redacció de la notícia es fa des d'Aiguafreda, el corresponsal no deixa d'esmentar els obsequis que s'enduen les col·legiales, sobretot caramels i bombons, però també comenta de manera extensa els berenars amb què han estat obsequiades durant la seva estada per part dels estiuejants barcelonins en les seves respectives torres.

Així exposa que les nenes s'enduen també «el record de l'exquisit berenar que els ha ofert en el jardí de la torre don Josep Bohigas i sa amabilíssima esposa, Dolors [...] i altres fineses com el succulent berenar dels distingits barcelonins, don Ignasi Pons Planell i família» i acaba amb «el celebrat a la colònia d'estiuejants de La Llobeta, a la tarda d'ahir, servit per les xamoses damisel·les que embelleixen els alzinars aquells». I la corresponsalia acaba amb una referència escarida a donya Agnès Armengol de Badia, al bon «aiguafredí» Antolín Nadal, a la propietat del qual devien estatjar-se durant aquest temps, com ja ho havien fet en temporades anteriors i al rector Josep Salvans «que els hi feu ofrena d'una quantitat en metàl·lic».

Ja no es troba cap més referència a unes possibles estades a Aiguafreda en la premsa dels anys posteriors, per la qual cosa s'ha de concloure que les colònies escolars van tenir lloc els estius dels anys 1907, 1908 i 1909, ja que amb posterioritat el sistema de vacances dels escolars barcelonins va ser reorganitzat amb uns criteris diferents.

A TALL DE RESUM

Aquest article ha pretès donar a conèixer un fet que es va repetir tres estius i que era completament ignorat pel poble d'Aiguafreda, però que, per la seva novetat en aquella època, va ser comentat a la premsa de la primera dècada del segle XX.

Com que les dues notes que apareixen a *La Veu de Catalunya*, el 1907 i el 1909, són de llargada similar permeten fer una somera anàlisi del contingut on es fa palès el diferent tractament de la notícia depenent del redactor de la nota. La primera informació, la de 1907, és escrita per un periodista afí a la redacció i que compartia la línia catalanista del diari, perquè posa de relleu l'esforç de l'ajuntament barceloní per proporcionar tota mena de recursos a les nenes de la colònia, així com també destaca el tracte rebut per les autoritats aiguafredenques que van col·laborar essencialment

Estiuejants a La Llobeta (1906). CAT AHMCE 06.02.

en l'estada amb la cessió de l'allotjament i la supervisió de la Sra. Agnès Armengol de Badia.

En canvi, la nota de 1909 és una corresponsalia des d'Aiguafreda, escrita per algú que evidentment no vivia al poble, sinó que formava part del nucli de l'estiueig i, filant més prim, dels estadants de La Llobeta, perquè en els seus comentaris s'afanya a destacar el paper benèfic dels estiuejants en els berenars-obsequi a les nenes i, en canvi, esmenta de passada i sense entretenir-s'hi massa les autoritats locals i l'Agnès Armengol de Badia que són qui certament van tenir cura de les nenes en el mes que va durar l'estada al poble, de manera similar a com ja ho havien fet els anys anteriors.

Dues visions parcials d'un mateix fet, desconegut fins ara, on cal destacar el renom d'Aiguafreda com a paratge saludable que el va fer ser escollit, amb altres llocs, per millorar l'estantissa salut d'una colla de nenes ciutadanes.

BIBLIOGRAFIA

«Agnès Armengol de Badia» (191?), *Lectura Popular*, núm. 152, Barcelona: Estampa de La Renaixensa.

AMAT I DE CORTADA, Rafael d', Baró de Maldà (1991), *Exili de Barcelona i viatge a Vic, 1808*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago (2008), «Significació política de Solidaritat Catalana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XIX, p. 43-69.

MOYA-ANGELER, Yvette (2015), «Fonda Vila, el glamur d'Aiguafreda», *Vallesos*, núm 10, (tardor-hivern, 2015-2016), p. 82-83.

PEREZ BASTARDAS, Alfred (1980), *L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909): Alfred Bastardas i Sampere, primer alcalde popular*. Barcelona: Edicions 62.

SOLER MASÓ, Pere (2019), «Cent vint-i-cinc anys de les colònies per a infants a Catalunya. La diversificació d'una vivència extraordinària», *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, núm. 71, p. 129-147.